

DE GEDROOMDE VRIJHEID EN DE DEMOCRATIE

'Jezus beloofde het Rijk Gods, wat kwam was de kerk', schreef in de vorige eeuw iemand. Daarmee drukte hij zijn teleurstelling uit over de kerk, die zo veel achterbleef bij het oorspronkelijk elan van de boodschap van Jezus. 'De Tweede Wereldoorlog beloofde de Vrijheid, wat kwam was de no nonsense-maatschappij en de calculerende burger', zou je met een variant op die uitspraak kunnen zeggen. Want het verschil tussen de hooggespannen verwachtingen die het verzet voedden in de jaren '40 - '45 en de maatschappelijke realiteit van nu is ook groot. Zo groot, dat degenen die toen droomden, nu wel eens een kater moeten hebben.

Een droom

Juist omdat die jaren zo donker waren, droomde men van een stralende toekomst. Als de tirannie van de Duitse bezetter eenmaal verdwenen zou zijn, dan, ja dan zou er eindelijk een gouden tijd aanbreken. Een voorbeeld van zo'n hooggespannen verwachting is het gedicht Op Nebo's top van Muus Jacobse, dat in de illegaliteit verscheen, in Mei 1943:

*Maar als ik leven mag tot de bevrijding
En juichen op het overwinningsfeest,
God, doe mij dit dan weten: wat voorbijging
Aan nood en leed is niet vergeefs geweest.*

*Laat hier een volk herrijzen, wijzer, schoner
dan toen het neerdaald' in het doodsgebied.*

Die droom van een Nederlands reveil werd in de oorlogsjaren door velen gedroomd. Wat is er nu van deze grote woorden, dit visioen van een ideale samenleving overgebleven? Er is bepaald geen hemel op aarde aangebroken. Men hoopte op een paradijs, wat kwam was de harde realiteit van elke dag. De jaren van wederopbouw brachten een verzorgingsstaat op de been, die zijn weerga in de geschiedenis niet kent. Die bestaat nog steeds, ook al kraakt hij in al zijn voegen. Er is dus heel wat bereikt. Maar een 'wijzer en schoner volk'? De Grote Vrijheid waarvoor was gevochten en geleden bleek de kleine vrijheid te zijn om ieder voor zich de eigen wensen en belangen na te streven. Een vrijheid die we elkaar gunnen zolang we elkaar maar geen schade toebrengen. Maar wat anderen met hun vrijheid doen, dat moeten ze zelf weten en laat ons veelal koud. Onze vrijheid is: vrij zijn van anderen; vrij zijn voor anderen, dat leren we elkaar in onze samenleving niet. Van het gezamenlijk na-oorlogse sociaal elan van 'samen de schouders eronder' is weinig meer over. Onze samenleving is een harde, geïndividualiseerde samenleving geworden waar ieder moet knokken voor zijn hachje. Een samenleving waarin alles om geld en macht lijkt te draaien. Een samenleving waarin mensen zo bang en onzeker zijn, dat ze de vreemdelingen als zondebok nemen. Er was gehoopt op de Vrijheid, wat kwam waren de Centrum Democraten. Er was gedroomd van Menselijkheid en Solidariteit, wat kwam was het einde van de WAO. Een maatschappij van ieder-voor-zich-en-God-voor-ons-allen.

Voor niets geweest?

Hebben we nu de Vrijheid verkwanseld? Zou iemand die vijftig jaar geleden zijn leven voor deze droom heeft gewaagd, nu nooit eens met die bittere gedachte spelen, 'dat het allemaal voor niks is geweest'? Die vraag werd onlangs op t.v. gesteld aan de Leeuwar-

der verzetsman T. van der Veen. Hij aarzelde even en kwam toen met een beslist: 'Neen!'. Nuchter lichtte hij zijn antwoord toe. Dat hij niet gehandeld had met grote visioenen voor ogen, maar gewoon, omdat je in zo'n geval niks anders kunt doen. 'Hoe zou je later nog met opgeheven hoofd op straat kunnen lopen en elkaar nog in de ogen durven zien?' Maar Van der Veen gaf nog een tweede toelichting van zijn antwoord. Hij - de tachtig inmiddels gepasseerd - geeft ook les aan middelbare scholieren. Hij vertelt hen over de oorlog, het verzet en zijn eigen betrokkenheid daarin. En als hij op een school geweest is, 'dan stemmen er weer minder van die jongens op de Centrum Democraten dan daarvoor'.

Die nuchtere vastberadenheid van Van der Veen was niet alleen een voorbeeld in de oorlogsjaren, maar is het nu nog: over 'vrijheid' moet je niet in grote woorden spreken, je moet het gewoon doen. Vrijheid is een briefje van duizend dat we dagelijks in kleingeld om moeten wisselen. Vrijheid is een werkwoord, dat we moeten verbuigen en vervoegen in de alledaagse taal van onze democratie.

Democratie is niet de hemel op aarde. Maar zij zorgt er voor dat we het leven voor elkaar niet tot een hel maken. Zij schept geen droomwereld, maar een dragelijke wereld. De democratische rechtsstaat die wij hebben is een wankel evenwicht, dat moeizaam in stand wordt gehouden. Zij is een zaak van schipperen en compromissen sluiten, van de kool en de geit sparen. De vrijheid van de een verdraagt zich vaak maar moeilijk met de vrijheid van de ander. En de overheid kiest als het even kan geen partij. Zij is neutraal. Maar dat is nu democratie: een spel van geven en nemen, waarbij het om macht gaat, maar vooral om machtsverdeling.

Gelovig relativisme

Het resultaat is een vaak weinig verheffende vertoning.

Mensen mogen de grootste on-moraal er op na houden zonder dat ze opgepakt worden en voor het gerecht worden gedaagd. Zolang ze een ander maar niet schaden. In een democratie kunnen mensen zo in naam van de vrijheid de vrijheid te schande maken. Neen, bij het Koninkrijk Gods stellen we ons meestal toch wel wat anders voor.

De maatschappij van vandaag is geen paradijs. Is de heldenmoed van vijftig jaar geleden dan vergeefs geweest? De verzetsman, socialist en gelovige H.M. van Randwijk sprak tijdens de oorlog, toen het fascistische regime op zijn hoogtepunt was, de woorden: 'Ook al breekt morgen de socialistische heilstaat aan, dan nog zijn we even ver verwijderd van het Koninkrijk Gods dan nu.' Er spreekt een gezond en gelovig relativisme uit ten aanzien van wat mensen maatschappelijk met elkaar doen en kunnen doen. Als God uiteindelijk met zichzelf op de proppen zal komen, dan zal het wel anders gaan dan nu, nu wij mensen aan de samenleving zitten te sleutelen. Het Koninkrijk Gods zal het Koninkrijk der Nederlanden in het niets doen verbleken.

Maar Van Randwijk bedoelde natuurlijk niet te zeggen dat het lood om oud ijzer is, of er een Hitler of een Lubbers aan de macht is. Omdat dat voor hem wél een wereld van verschil maakte, zat hij nu juist in het verzet. Hij hoeft geen woord terug te nemen van wat hij zei: de democratie staat net zo ver van het Rijk Gods af als de dictatuur, het is waar. Maar ondertussen staat de een (de dictatuur) er met zijn rug naar toe, en de ander (de democratie) met haar gezicht. Daarom verdient de democratie een hartelijk 'ja' van christenen.

*vrijheid is voor de mensen
wat lucht voor de vogels is*

*en vrijheid is voor de mensen
wat water is voor een vis*

*en vrijheid bestaat in woorden
die brood geworden zijn
stemmen die zijn gebroken
en bloed dat is vergoten
de vrijheid smaakt naar pijn.
(Guillaume van der Graft)*

F. de Lange